

KİTÂBÜ'L-KERÂHIYE*

Yrd. Doç. Dr. Halit ÜNAL

Muhammed b. Mahmud b. Hüseyin el-USRÜŞENÎ (ö. 632/1234)

Rahman ve Rahim Olan Allah'ın Adıyla

Bu kitap «Kitâbü'l-Kerâhiye» diye isimlendirilmiştir; Çünkü keâfîr olmak vacip olduğu için, mekruh olan şeyleri açıklamak daha mühimdir. Bazıları «el-Hazar ve'l-İbâha» (Yasak ve Mübah Olan Şeyler) demiştir. «Hazar» (menetmek), «İbâha» (serbest bırakmak) demektir. Bu bölümde şeriatın menettiği ve mübah saydığı şeylerden bahsedilir. Bazıları «İstihsan» diye adlandırmıştır. Çünkü bu başlık altında şeriatın güzel gördüğü ve çirkin saydığı hususlar açıklanır. «İstihsan» kelimesi daha güzeldir. Zira meselelerinin çoğu istihsan metoduna dayanır. Kıyasın buradâ yeri yoktur. Bazıları «Kitâbü'z-Zühd ve'l-Vera» demiştir. Çünkü bu kitapta şeriatın serbest bıraktığı birçok mesele incelenir. «Zühd» ve «Vera» bu serbest bırakılan şeyleri yapmamaktır.

İmam Muhammed (Rh.) e göre her mekruh haramdır. Onun usulü şöyledir : Bir şeyin haramlığı hakkında kesin nass bulamazsa ona «Mekrûh»; helâl olduğu hususunda kesin nass bulamazsa «beis yoktur» (la be'se bihi) veya «bu hususta nakil yoktur» (la habere fihi) der. İmam Azam ve İmam Ebû Yûsuf'a göre «kerâhet-i tahrîmiye ile mekruh olan her şey harama yakındır fakat haram değildir. Bu «şüphe» mevkiindedir. Eğer «kerâhet-i tenzihiye» ile mekruh olursa helâle yakındır. Halvânî «el-Kerâhetü efhaşü mine l-İsâeti» (Kerâhet, kötülük yapmaktan daha ağırdır) demiştir.

Bu kitabın fasılları şunlardır :

1. Din, Marifet, Saadet, Şekavet
2. Niyet ve Edeb
3. Farz-ı ayn, farz-ı kifâye, mendüb, mübah, mekruh ve haram olan ilimler.

4. Fetva vermek, fetva sormak, bir mezhepten başka bir mezhebe geçmek.
5. Alah'ı (c.c.) yüceltme, O'nu «El» vb. şeylerle sıfatlandırma, rüyada ve Cennette O'nu görme, Peygamberlerini ve Sahabeyi yüceltme.
6. Kur'an okuma, Zikir, Kur'an'a ve Kur'an okuyana saygı gösterme.
7. Kur'an-ı yazma, ilmi eserlerin birbiri üzerine konulması.
8. Emr-i bi'l-ma'ruf, Nehy-i ani'l-Münker; Kişinin çocuğunu, karısını te'dibi, karısını akrabalarını ziyaretten ve dini bilgileri öğrenmekten menetmesi.
9. Ana - Baba hakları.
10. Zulüm yapana helâllik istemenin vacip olması, borçlunun zimmetinde olan borcun âhirette kime ait olacağı, tevbeyle ortadan kalkan ve kalkmayan günahlar, insanlardan cinlerden ve meleklerden sevaba müstehak olanlar.
11. Aksıranın «Elhamdülillah», duyanın da «Yerhamükellah» demesi, selâm vermek ve almak, başkasının evine girerken izin istemek.
12. Hasta ziyareti, şifa bulması ve sıhhata kavuşması için ona dua etmek.
13. Tedavi.
14. Bedenden fazla tüyleri gidermek, tırnakları kesmek.
15. Uyku ve Rüya.
16. İnsan ve başka (canlıları) öldürme hakkı kime, (hangi şartlarda) verilmiştir ?
17. Hizmetinde hayvan kullanmak, kuş vb. hayvanları tutmak hapsetmek ve salıvermek, satranç vb. oyunlar oynamak.
18. Mendub ve mekruh olan açık ve gizli dualar.
19. Sevap kazandıran, mübah, mekruh ve haram olan konuşmalar.
20. İhtikâr.
21. Alınıp satılması, faydalanılması haram olan; yapılması mekruh olan şeyler.
22. İstibra (evleneceği kadının çocuğu olmadığını anlama) ve bu hususta usûl.
23. Kişinin mülkünde tasarrufu, komşusunun menedip menedemeyeceği tasarrufları.
24. Başkasının mülkünden geçmesi menedilen kimse, umumi veya hususi yolda tasarruf.
25. Kible yönünü, bir şeyin temiz ve pis olduğunu, helâl ve haram olduğunu bildirmek gibi diyanetle ilgili hususlarda tek âdil kişinin sözünün kabul edilmesi.

26. Vekâleti haber vermek, alışveriş, hibe ve hediye için izin gibi muâmelatla ilgili hususlarda —âdil olmasa da— tek kişinin sözünün kabul edilmesi; küçüğün hediye ve izin hakkındaki sözünün kabul edilmesi.
27. Düğün ziyafeti ve ona gitmek, zelleyi kaldırmak; oyunun yasak, evlenmeyi duyurmak için def çalmanın mübah olması, malının başkasının malıyla karışması ve kendi malının başkasına mübah olması.
28. Farz, mendub, mübah, mekruh ve çok kazanç.
29. Mûsâbaka.
30. Zalimlerin ve başkalarının helâl olmayan hediyesi; Haramdan toplanan mîras.
31. Farz, mendub, mübah, mekruh ve haram yeme - içme.
32. Farz, mendub, mübah, mekruh ve haram giyinme.
33. Ecnebi, mahrem, karısı, cariyesi, başkasının cariyesi ve kendi avret yerinden bakılması haram, mekruh ve mübah olanlar.
34. Câiz, mekruh ve haram olarak başkasını öpme.
35. Evlenme Cima'
36. Çocuğun müjdelenmesi ve Akıkası.
37. Kadının kocası üzerindeki, kocanın da karısı üzerindeki hakları.
38. Kölelerin hakları
39. Hükümdardan görev almanın, öğrencilere imtihandaki durumlarına göre farklı not vermenin câiz olması; zelzeleden kaçmanın, ölümü istemenin, cariye ve hürlerden (meşru surette) faydalanmanın câiz olması.

BİRİNCİ FASIL

Mukeliefe ilk olarak Allah Teâlâya iman ve O'nu tanımak farzdır. İman Allah Teâlânın birliğini ve O'na yaraşır sıfatları ikrar etmektir. Bu sıfatlar şunlardır : O birdir, ortağı ve benzeri yoktur. Hayy ve Kayyûm'dur. Bütün üstün sıfatlarla vasıflanmıştır. Kadere, meleklerinin kulları olduğuna, kitaplarının hak olduğuna, peygamberlerinin hak (olan tebliğ ile) gönderilmiş olduğuna kıyamet gününün şüphesiz vuku bulacağına iman (da imanın diğer esaslarıdır.) Mükellef bunların hepsini kalbiyle tasdik eder. Peygamber aleyhisselâm şöyle buyurmuştur : «İman, Allah'a, Peygamberlerine, ahiret gününe, kadere, hayır ve şerrin Allah Teâlâdan ol-

(*) Kitâbü'l-Kerâhiye için bkz. H. Ünal, Mâverâünnehir Fakihlerinden el-US-RÜŞENİ, E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 3, 1986.

duğuna inanmaktadır» (1). Kelâmcılar, erkânla amel de imandandır, demişlerdir (2). İmam Muhammed (r.h.) şöyle demiştir; «İmanım Cebrail aleyhisselâmın imanı gibidir, demeyi hoş görmem. Fakat Cebrail aleyhisselâmın iman ettiği şeye iman ettim, demekte bir zarar yoktur.

Marifet : 1 — Allah Teâlânın birliğini bilmek 2 — O'nun her şeyin ilki olduğunu, 3 — Her şeyin O'nunla kâim olduğunu, 4 — Her şeyin O'na döneceğini, 5 — Her şeyin rızkının O'nun üzerine olduğunu bilmektir. Aleyhisselâm Efendimiz buyurmuştur : «Allah Teâlâyı hakkıyla tanısaydınız, beraberinizde hiçbir cehaletin bulunmadığı bir ilme sahip olurdunuz. Allah Teâlâdan hakkıyla korksaydınız denizler gibi ağlardınız, duanızla dağlar yok olurdu» (3). Abdurrahman el-Mısri (r.a.) şöyle dedi : «Bir ölüyü yıkadım. İzârını (belden aşağısını örten elbise) çıkarmak, istedim. İzârını üzerinde tuttu. «Ölümden sonra hayat!...» dedim. Nidâ edildi : «Allah Teâlâyı tanıyan kimsenin ölmeyeceğini bilmiyor musun?» (4).

İman ile İslâm bir şeydir. Her müslüman mü'mindir, her mü'min de müslümandır. Çünkü Azîz ve Celîl olan Allah şöyle buyurmuştur : «Allah katında gerçek din islâm'dır» (5). Yani Allah'ın dini islâm'dır. İman iki vecihtir : Allah'ın fiili ki o tevffik (başarılı kılmak) ve hidâyet (doğru yolda kılmak) tır. Bu yönden iman gayri mahluktur. Çünkü Tevffik ve Hidâyet Allah'ın sıfatlarındandır.

1. Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr, Fethu'l-Kebîr fi Dammi'z-Ziyâdeti ile'l-Cami'is-Sağr, Mısır, 1350 H. 1/509.
2. Metin şöyledir : «el-amelü bi'l-erkân mine'l-İman» Buradaki «erkân»; islâmın şartları veya daha geniş ifadesiyle islâmî emirler olarak anlaşılmalıdır. İmam Şafii'ye göre amel imana dahildir. (Bkz. Kemal Işık, Maturîdî'nin Kelâm Sisteminde İman Allah ve Peygamberlik Anlayışı, Ankara 1980, s. 53). Müellif, «ehlü'l-keâm» ifadesiyle İmam Şafii'yi kastedmiş olmalıdır. (Çeviren)
3. Süyûtî, a.g.e., 3/44.
4. Muhtemelen mutasavviflardan olan Abdurrahman el-Mısri hakkında kaynaklarda bilgiye rastlayamadık. Zaman zaman tasvufî krakterli rivayetlerin nakledilmesi bu fıkıh eserinin bir özelliğidir.
5. Âli İmran, 19.
«İman» ve «İslâm» terimlerinin Ehl-i Sünnet'e göre aynı olduğu hususunda bkz. Sâbûnî, Mâtürîdiyye Akaidi, Terc. Bekir Topaloğlu, Ankara 1978, s. 184; Ayrıca Cibril hadisine göre İman, İslam ve İhsan derecelerinin yorumu hk. bkz. Kemal Işık, Maturîdî'nin Kelâm Sisteminde İman Allah ve Peygamberlik Anlayışı, basılmış doçentlik tezi, Ankara 1980, s. 39 vd.

O'nun sıfatları ise gayri mahlûktur. Kulun fiili olan ikrar ve tasdik bu yönden mahlûktur. Çünkü kul mahlûktur. Onun fiili de hayır olsun, şer olsun mahlûktur. Allah yaratıkları, ihtiyacı olduğu için ve kendisine yardım etmesi için değil, eser ve kudretini göstermek için yarattı. Hayır ve şerrin takdiri Allah Teâlâdan, yapılması ise kuldandır. Zira kul, hayır ve şerri yapmakta muhtardır. Fakat ihtiyarı, temyiz (ayırדתme) ve tahsil (elde etme) ihtiyarıdır. Meşiyet (dileme) ihtiyarı değildir. «Kaza ve kader böyle imiş, benim günahım yok», diyerek kulun kendini aldatması câiz değildir. Çünkü mükellef kaza ve kaderin Allah Teâlâdan olduğunu bilince emir ve nehyin de aynı şekilde O'ndan olduğunu bilmesi gerekir. Binaenaleyh emir ve nehye riâyet etmesi ona vacip olur, terkiyle de cezaya çarptırılır.

İman ve hidâyet üzere olan kimsenin bu iman ve hidâyeti Allah'ın fazlındandır. Küfür ve dalâlette olan kimsenin bu küfür ve dalâleti Allah'ın adlındandır (6). «Adl» ve «Fazl» O'nun (c.c.) sıfatlarındandır. Saadet ve şekavet takdir edilmiştir. «Herkeseye ise yaratıldığı tabiata göre ameli kolaylaştırılır» (7). «Saîd» e cennet ameli kolaylaştırılır, ona göre amel eder ve o amel ile son nefesini verir. «Şâki» de böyledir.

Allah Tealanın tehir ettiğini (sona bıraktığını) takdim (öne almak), takdim ettiğini de tehir etmek yoktur. O'nun keşin olarak hükmettiği şey ta'til (tatbikattan kaldırmak) olunamaz ve nakzolunamaz. Âcizlik, zekilik, ahlâk, rızık, hayır, şer ve ecele varıncaya kadar bütün bunlar Kader ileldir. Hiçbir kimse kıyastan, benzerlikten akla ve hayale gelen düşüncelerden münezzehe olan Allah'ın zâtı ve sıfatları hususunda münâzara edemez. Aleyhisselâm Efendimiz buyurmuştur : «Bu ümmet Rableri hakkında konuştuğları zaman helâk olur» (8).

Hiçbir kimse kader hakkında konuşamaz, onun sırrını araştıramaz. Çünkü o derin bir deniz, karanlık bir yoldur. Şüphesiz ki

6. İman ve hidâyet üzere olan kimsenin bu iman ve hidâyeti Allah'ın fazlındandır. Çünkü kul, ne kadar çaba sarfederse etsin, Allah dilemezse, sırf kendisine verilen yeteneklerle ve iradesi ile iman ve hidâyeti, dolayısıyla Cenneti ve ebedî nimetleri elde edemez. Bu Allah'ın lütfu ve fazlıdır. Küfür ve dalâlette olan kimsenin bu küfür ve dalâleti Allah'ın adlındandır. Çünkü kul iradesini ve kabiliyetlerini kötüye kullanmak suretiyle küfür ve dalâlette olmayı istemiş ve onu hak etmiştir. Allah'ın hak eden kimseye hak ettiğini vermesi de O'nun adaletindedir. (Çeviren)

7. Süyûtî, a.g.e., 2/330.

8. Böyle bir hadise rastlayamadık. Ancak «Şüphesiz sizden öncekiler Kitab hakkındaki ihtilâflarından dolayı helâk oldu» hadisi rivayet ediliyor (Bkz. Abdülkerim el-Hatîb, el-Kaza ve'l-Kader Beyrut, Tarihsiz, s. 328).

kaderin sırrı Allah Teâlâ'nın hiç kimseyi muttali kılmadığı kendi sırrıdır. Mü'min bütün bunları duymaktan da sakınır. Nebi aleyhisselam Allah Teâlâ'nın münezzehe olduğunu bir şey işitince O'na tazim olarak secdeye kapanırdı. Onun hakkında soru sorana ancak Kur'an'da gelen, Haşir suresinin Allah'ın fiilleri ve sıfatlarından bahseden âyeti gibi bir âyetle cevap verirdi, süslü konuşmak için uğraşmazdı. Çünkü bu şeytandandır. Zararı ve kötülüğü faydasından daha çoktur. Mükellef hatırına gelen nefsanî düşüncelerden, dinî şüphelerden Allah'a sığınır ve ne zaman Allah Teâlânın Celâline münâfi olan bir şey kalbine gelirse : «Allah'a ve Rasûlüne iman ettim, O evveldir, Âhirdir, Zâhirdir, Bâtındır ve her şeyi bilicidir» der. Bütün işlerinde ve hâcetlerinde istiğfar eder ve şu «seyyidü'l-istiğfar» ı tercih eder :

«Estağfiru'l-lahe'l-azîm ellezî lâ ilâhe illâ Hû el-Hayy'l-Kayyûme ve etûbu ileyh»

Şüphesiz ki istiğfar büyük günahı küçültür, insanı sıkıntılardan ve mal tutkularından kurtarır. Aleyhisselâm efendimiz gündüz ve gece yüz defa istiğfar ederdi. Tevbe ve nedâmeti istiğfardan önce yapardı. Kul bütün hâllerinde «tefvîd» ve «teslim» ehlinden (işini Allah'a havale eden ve Allah'ın hükmüne boyun eğenlerden) olmalıdır. Binaenaleyh, «Allah bunu bana niçin verdi» veya «bunu bana niçin haram kıldı» dememelidir. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurur : «O (Allah) yaptığından sorulmaz. Fakat onlar (insanlar) sorulurlar» (9). Mükellef «inşaallahü Teâlâ ben mü'minim», «inşaallah Allah'tan başka ilâh yoktur», «inşaallah Muhammed (S.A.V.) in Allah'ın Rasûlü olduğuna şahadet ederim», dememelidir. Çünkü istisna şüphedir. İmanın aslındaki şüphe ise küfürdür. Bundan dolayı bir kâfir «inşaallah ben bin seneye kadar mü'minim, Allah'a ve Rasûlüne iman ettim» dese mü'min olmaz. Mü'min de bin seneye kadar mü'min kalmayı düşünse hemen kâfir olur. Eğer mü'min : «inşaallah mü'min olarak ölürüm», yahut «inşaallah yarın mü'min olurum» veya «İmanım inşaallah makbul olur», dese bu iyidir. Çünkü onun istisnası imanın aslında değil, imanda devam, sebat ve imanın kabulü hususundadır.

Ye's (ümitsizlik) halindeki iman makbul değildir. Tercih edilen görüşe göre ye's halindeki tevbe makbuldür. İyi işler işleyen ve kalbinde; bazı amelleri müminlerin amelîne uygun olmadığı için

mü'min olmadığı kanaati hasıl olan kimse sâlih bir mü'mindir. Aleyhisselâm efendimiz şöyle buyurmuştur : «Mü'min, komşusu şerrinden emin olan kimsedir» (10). Yine buyurmuştur : «Mü'min, diğer müslümanların onun elinden ve dilinden selamette olduğu kişidir» (11). O bununla şunu kastediyor : «O (başkasına zarar veren kişi) o müslümanlar topluluğundan değildir.» Eğer kalbinde Allah Teâlâyı tanımadığı için mü'min olmadığı düşüncesi hasıl olursa; şayet kalbi bunun üzerinde sabit olursa o kâfirdir. Eğer bu kalbine gelir, içinden bu düşüncüyü inkâr ederse o mü'mindir. Bu durum kaçınılması mümkün olmayan hususlardandır ve imanın sâdik olması alâmetlerindedir. Binaenaleyh affedilmiş olur. Bir kötülüğü yapmaya azmetmeden teşebbüs eden kimşenin günahkâr olmayacağı gibi. Şâyet onu yapmaya azmederse, yapmasa da günahkâr olur. Küfür diyarında bülüğa eren, İslâm dâveti kendisine ulaşmayan, Allah'ın birliğini ikrar etmeyen ve ölünceye kadar da Allah'tan başka bir varlığa tapmayan kimse çoğunluğa göre mazur sayılır. Usûl ve kürû âlimleri, akıl kemâle erdikten sonra fakat bülüğdan önce Allah Teâlâyı tanımanın vacip olması hususunda ihtilaf ettiler. Mu'tezileye (mezhebu ehli'l-adl ve't-tevhîd'e) göre vaciptir. Sonra ilimsiz iman (istidlâl) ve marifet olmaz' Binaenaleyh ilim Allah Teâlânın : «Bilmiyorsanız zikir ehline sorunuz» (12) kavline, Aleyhisselâm Efendimizin : «İlim Çinde bile olsa talep ediniz» (13) hadisine göre farzdır. Aklî delil de ilmin farziyetine delâlet eder. Çünkü temyiz eden akıl ile araştırdığın zaman Allah'ın kullarına olan nimetlerinin hadsiz hesapsız olduğunu görürsün. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur : «Allah'ın nimetlerini saymaya kalkarsanız sayamazsınız» (14). Nimet verilenin nimet verene şükretmesinin aklen farz olduğunda şek ve şüphe yoktur. Bunun için kul nimet vereni inkâr ederek haddi aşarsa cezaya ve azaba müstehak olur. Kendisine nimet verilen kişi nimet vereni tanımazsa şükür vazifesini yerine getirmesi de mümkün olmaz Bilmeden şükretmek mümkün olmadığına göre bilmek (marifet) vâcip olur. Marifet vâcip olunca marifete götüren ilim de vâcip olur. Çünkü «Vâcip» nasıl vâcipse, vâcibe götüren şey de vâciptir.

-
10. Zebîdî, Zeynü'd-Dîn Ahmed b. Ahmed b. Abdillatif, Sâhîh-i Buhâri Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi, Terc. K. Miras, Ankara, 1980, 12/130 (Kitabü'l-Edeb).
 11. Süyûtî, a.g.e., 3/257.
 12. Enbiya, 7.
 13. Süyûtî, a.g.e., 1/193.
 14. Nahî, 18.

Herkese her ilim farz değildir. İman ve hidâyet ilmi öncelikle her müslüman erkek ve kadına farzdır. Birisinin öğrenmesiyle diğercinên sâkıt olmaz. Çünkü ibadetlerin sahih olması itikadın sahih olmasına bağıdır; İman asıldır, amel ise fer'dir. İmanın, Hidâyetin ne olduğunu bilmeyen kimse küfür ve dalâletin ne olduğunu da bilmez. Bazan dilinden bilgi ve itikadla değil, âdet üzere kelime-i tevhid çıkar. Bazan «elfâz-ı küfür» (dinden çıkararak sözler) çıkar ve irtidad dairesine girer. Kim itikadda bu mesabede olursa bin sene namaz oruç vb. ibadetlerde bulunsun arz-ı ekber günü (mahşer günü) ona fayda vermez, gideceği yer de cehennemdir. Bu çeşit müslümanlığın faydası sadece dünyada görülür : Zimmiden alındığı gibi ondan cizye alınmaz.

İKİNCİ FASIL

Niyet, Alah'tan başka kimsenin-muttali olamayacağı, kalbdeki düşüncedir. Edeb ise : İhtiyar (başına buyruk olma) katılığından kurtuluş, ihtiyaç yaygısında yakarıştır.

«Edeb bir şeyin yerli yerine konulmasıdır» denilmiştir. Bütün işlerde İslâmın sünneti niyetin Allah Teâlâ için hâlis kılınmasıdır. Aleyhisselâm Efendimiz buyurmuştur : «Kim kırk gün amelinin ihlâslı yaparsa, hikmet pınarları kalbinden lisanına akar» (15). İhlâs, Allah Teâlâdan başka kimsenin amelinin görmesini istememek ve halkın görmesini nazarı itibara almamaktır. Amel ancak niyetle sahih olur. «Her kişiye amelinden niyet ettiği şey vardır» (16). Kimin niyeti dünya ise o, amelinin meyvesidir. Kimin niyeti âhiret sevabı yahut Rabbinin rızası ise bu da onun kazancı ve son arzusu'dur. Hülâsa bütün işlerde kulun niyeti hayır, hidâyet ve Allah (c.c.)'ın rızası olmalı, işlerinde doğruluk ve ihlâsa alışmalıdır. Şüphesiz ki mü'minin niyeti amelinden hayırlıdır. Çünkü amele riya karışır, niyet ise riya ve nifaktan arınmıştır. Mümine iyi niyetinden dolayı, her ne kadar yapmasa da niyeti sâdık, kalb ihlâslı olursa oruç, namaz, sadaka, hac, umre vb. amellerin sevabı yazılır. Aleyhisselâm Efendimiz şöyle buyurmuştur : «Kişi hesap makamına getirilir, kitabı verilir ve kendisine «kitabımı oku!» denir. Bir de kitabına bakar ki ne görsün !Hac, Umre, Cihad, Sadaka vb. ameller oraya yazılmış. Der ki, Ya Rabbi bu benim kitabım değil, ben bu amelleri yapmamıştım. Ona şöyle denir : Bu günde hata ve

15. Süyûti, a.g.e., 3/152.

16. Zebidî, Tecrid-i Sarîh, Terc. A. Naim, I/1.

unutma olmaz, senin kitabındır bu. Dünyadayken niyet etmiş : Malım olursa şu işleri yaparım demiş ve böylece niyetini amelini yerine koymuştun !».

Bazan insan —eğer yapmanı hoş görür, kendisi de yapmaya çok istekli olursa— öldürme, zina ve diğer kötülüklerin günahına ortak olur. Hadiste şöyle varid olmuştur : «Bir kötülüğe şahid olup onu hoş görmeyen kimse orada bulunmayan kimse gibidir. Kötülük esnasında hazır olmadığı halde onu hoş gören kimse de orada hazır olan kimse gibidir. Bir kavmin amellerini seven kimse onların içinde haşrolunur. Her ne kadar onların amelini yapmasa da, onların hesabıyla hesaba çekilir (17). Hülâsa niyet büyük bir şeydir, kulların işinin esasıdır, ona göre haşrolunur, ona göre hesaba çekilirler. Onunla mükâfatlandırılır ve cezalandırılırlar. İyilikler ve kötülükler niyetin değişmesiyle değişir. Amel niyetin iyiliğine ve bozukluğuna göre çoğalır veya azalır. Âkil - Bâliğ olan canlının ameli başıboş hayvanların fiilinden; ibadet âdetten, faydalı iş boş ve faydasız işten niyetle ayrılır.

Müminin ibadetlerde edepi olması gerekir. Rivâyet edilirdi ki, Hâtem-i Esam (R.A.) Mescide girerken sol ayağını attı, rengi değişti ve çıktı. Sonra sağ ayağını attı. Denildi ki : «Bundaki sır nedir? Buyurdu : «Edeplerden birisini terkedersem Allah Teâlâ bana verdiklerinin hepsini alır diye korktum».

ÜÇÜNCÜ FASIL

Peygamber Aleyhisselâm buyurdu : «Âlimin âbide olan üstünlüğü benim sizin en aşağınıza olan üstünlüğüm gibidir» (18). Yine buyurdu : «İlimle yapılan az amel çok, cehil ile yapılan çok amel azdır» (19).

Kulun dinini tatbik etmesi, amelini sırf Allah Azze ve Celle rızası için yapması ve kullarıyla muaşeret hususunda kendisine gerekli olan şeyleri öğrenmesi islâmın farzlarından. Her mükellef erkek ve kadına Din ve Hidâyet ilmini öğrendikten sonra, abdesti, guslü, namazı, orucu öğrenmesi; nisaba malik olan kimsenin zekât ilmini, kendisine Hac farz olan kimsenin Hac menasikini öğrenmesi farzdır. Ticaretle ve diğer muâmelelerde şüpheli ve mekruh olan şeylerden korunması için, tüccara alışveriş ilmini öğrenmek farz-

18: A.g.e., 2/268.

19: A.g.e., 2/303.

dır. Sanatkârlar da böyledir. Herhangi bir şeyle meşgul olan herkese, ondaki haramlardan korunması için meşgul olduğu şeyin ilmini ve hükmünü öğrenmesi farzdır. Birisinin öğrenmesiyle diğerlerindenbu farz düşmez.

Şüphesiz ki ilimlerin en faziletlisi «İlm-i Hâl» (herkesin haline göre bilmesi gereken şeyleri bilmesi), amellerin en faziletlisi de «Hifz-ı Hâl» (iyi halin korunması) dır. O halde her talibe dini hususunda «Hal» de (içinde bulunduğu zamanda) kendisine gerekli olan her şeyi bilmesi farzdır. İlim öğrenen kimseye de ilmin en faydalısını ve içinde bulunduğu halde dini hususlarda ihtiyaç duyduğu şeyi seçmesi gerekir. Daha sonra «Mes'eleler» (Mesâil) de ihtiyacı olan şeyler gelir.

Kul, «Tevhid İlmî» ni, Allah Teâlâyı delille tanıttığı için takdim eder. Çünkü mukallidin imanı — her ne kadar bize göre sahih ise de— istidlâli terkettiği için günahkâr olur. Kişiyi içtihad ve fetva derevesine ulaştıran ilim ise farz-ı kifâyedir. Bir ülkede herhangi bir kimse bu dereceye ulaşır, helâli haramı ve bunun dışındaki şer'i hükümleri insanlara açıklarsa farz bu ülke ahalisinden sâkit olur Hepsî terkederlerse toptan günahkâr olurlar.

Başkası için ilim öğrenmeye gelince; Meselâ, bir fakirin Zekât, Hac vb. ilimleri, kendisine bu görevler vacip olan kimselere öğretmek maksadıyla öğrenmesi gibi. Öğrenmek isteyen kimseye bu müstehaptır. Başkasına öğretmek niyetiyle öğrenmesi amel etmek niyetiyle öğrenmesinden evlâdır. Aleyhisselâm Efendimiz buyurmuştur : «Bir saat ilim müzâkeresi bir geceyi ihya etmekten daha hayırlıdır» (20). Yine buyurmuştur : «Bir kula Allah'ın Kitabından bir ayet öğreten kimse O'nun efendisidir» (21). İlim öğrenmek ve onunla amel etmek, niyet sahih olursa, iyi amellerin hepsinden fazîletlidir. Peygamber Aleyhisselâm buyurmuştur : «Tek bir mesele öğreten kimseye —nasılki bir adam ölür de geriye bir oğlu kalırsa malının hepsi onundur— Allah Teâlâ kırkbin sene ibadet sevabı verir» (22). Yine buyurmuştur : «İlim öğrenmek için yola çıkan kimşenin günahı adını atmadan önce mağfîret olur» (23).

20. «Gecenin bir saatında ilim müzâkere etmek bana o geceyi ihyâ etmekten daha sevimslidir» mealinde İbni Abbas'ın sözü olarak geçiyor. (Bkz. İbnu Abdilberr, Ebû Amr Yusuf, Camiu Beyani'l-İlmi ve Fadlihi, Beyrut, 1978, 1/24).

21. Aclûnî, İsmail b. Muhammed, Keşfu'l-Hafâ ve müzîlü'l-İlbâs amme's-tehere mine'l-ehâdisi alâ elsineti'n-nâs, Beyrut, 1351 H. 2/265.

22. Kaynağı bulunamadı.

23. Süyûtî, a.g.e., 3/172.

Niyetin sıhhati; Allah (c.c.) için ilmiyle amel etmek suretiyle O'nun rızasını, Âhîret yurdunu ve âhîret gününü talep etmek; ilimle dünya ve reislik elde etmeyi düşünmemek; Âlimlere karşı onunla böbürlenmemek, sefihlerle de münâzara etmemektir. Çünkü bu maksatla ilim öğrenmek mekruhtur. Aleyhisselâm Efendimiz buyurmuştur : «Âlimlere karşı böbürlenmek, sefihlerle münâzara yapmak için ilim öğrenen kimseye kıyamet gününde atesten bir genâ vurulur» (24). Yine buyurmuştur : «İlmi riya ve şüm'a için öğrenen kimseden azabı daha şiddetli kimse yoktur. Cehennemdeki azap çeşitlerinden hiçbirisi yoktur ki o, onunla azaba uğratılmasın» (25). Şöyle denildi : İlim tâlibi niyetini düzeltmek isterse; cahile öğretmek, gâfili ikaz etmek, dalâlette olanı irşad etmek ve Allah'ın ilmini ihya etmek suretiyle cehaletten kurtulmaya ve halka faydalı olmaya, Allah Teâlânın kullarına doğru yolu göstermeye onların faydasına olan şeylere kılavuzluk etmeye niyet eder. Çünkü Allah'ın bir kişiyi onun vasıtasıyla hidayete erdirmesi, güneş ve ayın üzerine doğduğu şeylerden daha hayırlıdır. Allah Teâlâya âsi olan bir kulu O'na itaata sevk etmek ins ve cinnin ibadetinden Allah'a daha sevimlidir. Allah Teâlâdan başkasının rızası için ilim öğrenmek haramdır, bâtıldır; amel etmek için öğrenmemesi de boşa emektir.

İlimle vera'ı ve zühdü artmayan kimsenin ancak Allah'a olan uzaklığı ve buğzu artar. Peygamber Aleyhisselâm buyurmuştur : «İlim ikidir : Kalpteki ilim; bu faydalı ilimdir. Dildeki ilim; Bu da Allah Teâlânın âdemoğlu aleyhine olan hüccetidir» (26). Yine Peygamberimiz (A.S.) buyurmuştur : «İlmi kendisine fayda vermeyen kimseye cehli zarar verir, ilmiyle amel etmeyen kimsenin öğüdü, Safâdan yağmur damlalarının kaydığı gibi insanların gönlünden kayar» (27).

Namaz câiz olacak kadar ezberledikten sonra Kur'anın tamamının ezberlenmesi nafil namaz kılmaktan efdaldir. Çünkü Kur'anın tamamını ezberlemek farz-ı kifâyedir. Peygamber (A.S.) buyurmuştur : »Kur'an-ı ezberleyen kimsenin —müşrik de olsalar— anne ve babasından azab hafifletilir» (28). Yine buyurmuştur :

24. A.g.e., 3/179.

25. Kaynağı bulunamadı.

26. Süyûtî, a.g.e., 2/251.

27. Münziri, Abdülazîm b. Abdülkavîy, et-Terğîb ve't-Terhîb, Mısır 1968, 3. Baskı, 1/126.

28. Kaynaklarda bulamadığımız bu hadis Şerhu Şir'ati'l-İslâm'da geçiyor. (Bkz. Seyyid Alizâde, Şerhu Şir'ati'l-İslâm, Dârü't-Tibaati'l-Âmire, 1306, s. 58.)

«Kur'an okumakta mahir olan kişi, sâlih kimseler (Kiram-ı bere) re) ile haşrolunur» (29).

Kendisine zor geldiği halde Kur'an okuyan kimseye iki ecir vardır. Kur'an-ı ezberlemek isteyen kimse hergün beş âyet ezberler, fazla ezberlemez. Muhakkak O böyle beşer beşer nâzil olmuştur.

Fıkıh ilmini öğrenmek Kur'anın tamamını ezberlemekten ef-daldır. Çünkü yetecek kadar fıkıh öğrenmek farzı ayındır. Bu ev-lâdır. Aleyhisselâm Efendimiz buyurmuştur : «Dindeki fıkihtan (fı-kıh ilminden) daha üstün bir şeyle Alah'a ibadet edilmemiştir» (30) Yine buyurmuştur : «Her şeyin bir direği vardır, Dinin direği de

Fıkıh'tır» (31).

Fazla ilimle meşgul olan kimse, eğer nafakası üzerine vâcib olan kimseleri ihmâl ederse nafakasını kazanmakla meşgul olma-sı evlâdır. Öğrenme ve anlama kapasitesi müsait olan kimse, gece namaz kılmaya gündüz de ilmi araştırma yapmaya muktedirse, ge-ce ve gündüz ilimle meşgul olması gece namaz kılmısından ef-daldır.

Bize göre, mutezilenin aksine, ilim akıldan ef-daldır. Peygam-ber (A.S.) buyurmuştur : «Bir âlim Allah Teâlâ yanında bin şe-hidden daha hayırlıdır» (32). Yine Efendimiz (A.S.) buyurmuş-tur : «Dünya ve âhiretin hayrı ilimledir. Dünya ve âhiretin şerri ise cehaletledir» (33).

Fazilet soy-sopla değil ilim ve edepledir. Yürürken câhil ihti-yarın âlim gencin önüne geçmesi uygun olmaz. Gayri meşru ko-nuşmadığı müddetce ilim sahibinden önce konuşulmaz ve sözü ke-silmez. Yerinde olmadığı zaman yerine oturulmaz. Talebe de hoca-sı karşısında böyledir.

Tıp ilmini, bedenindeki hastalığı izale edecek kadar öğren-mek menduptur. Bu ilmi zinet ve üstünlük için öğrenmek mübah-tır.

İçinde kötü söz ve fuhuşa sürükleyici ifadeler geçmeyen şiir-lerin okunmasında beis yoktur. Namaz vakitlerini ve kibleyi bile-

29. Bağavî, Hüseyin b. Mes'ud, Mesâbihu's-Sünneh, Bulak, 1294 H. 1/101.

30. Süyûtî, a.g.e., 3/96.

31. A.g.e., 1/404.

32. Kaynağı bulunamadı.

33. Kaynağı bulunamadı.

cek kadar ilm-i nücûm öğrenmekte beis yoktur. Bundan fazlası haramdır (34).

Kelâm, Nazar ve Münâzara (35) ilimlerini ihtiyaçtan fazla öğrenmek mekruhtur. Ebû Hanîfe' (R.A.) oğlu Hammad'ı Kelâm ilminde konuşmaktan menetti. Oğlu ona dedi ki : «Ben seni bu ilimle konuşurken gördüm. Ne oluyor da beni menediyorsun ? Ebû Hanîfe (R.A.) dedi : «Ey oğulcuğum, biz bu konuda sanki başımızda kuş varmış gibi arkadaşımızın ayağını kaydırmaktan korkarak konuşurduk. Siz ise bugün hepiniz arkadaşının ayağını kaydırmak isteicesine konuşuyorsunuz. Kim hasmının ayağını kaydırmak isteyerek münâzara ederse hasmı küfre düşmeden önce o küfre düşer. Kim hasmını utandırmak isterse onun küfründen korkulur.

Münâzarada Hile ve Demagoji :

Eğer öğrenci doğruyu bulmak için yahut başkasını incitmesizin ölçü içinde münâzara ederse veya doğruyu bulmak niyetiyle değil fakat insafı olarak başkasını incitmeden münâzara ederse bu mekruhtur. Fakat kendisine zarar vermek, itham ve isnatlarda bulunmak isteyen kimseyle münâzarası mekruh olmaz. Binaenaleyh onu kendisinden defetmek için her çâreye başvurur. Çünkü zararı defetmek için hile meşrudur. Öğrenci kendisine gerekli olmayan şeyi değil gerekli olanı sorar. Şüphesiz güzel soru ilmin yarısı ve ilim hazinelerinin anahtarıdır. Öğrencinin anlayışını yoklamakta, böylece onun öğrenmeye karşı olan isteğini araştırmakta beis yoktur. Çünkü Aleyhisselâm Efendimiz Ashabını böyle araştırdı. Nitekim şöyle buyurmuştur : «Ağaçların içinden bir nevi vardır ki yaprağı düşmez. O ağaç, müslim (-i kamil) in benzeridir. Nedir o ? Söyleyin» (36) (Hiç kimse) onu bilemedi. Bunun üzerine Peygamber Aleyhisselâm buyurdu ki : «O hurmadır.»

34. İlm-i Nücûm : «İlm-i ahkâmi'n-Nücûm» ve «ilm-i hisâbi'n-Nücûm» olarak ikiye ayrılan yıldızlar bilgisinden —âlimlerin çoğuna göre— öğrenilmesi haram olan; yıldızların durum ve hareketlerinden bazı olayların meydana geleceğine dair hükümler çıkarmak, iyi ve kötü hadiseleri tesbit etmek deme kolan birincisidir. Bugün yıldız falı diye adlandırılan da bu olsa gerektir.
35. İlm-i Kelâm : Usûlü'd-Dîn diye de isimlendirilen bu ilim İslâm inancının müdafaası; bu inanca zarar veren şek ve şüphelerin izâlesi için deliller ortaya koyan bir ilimdir. (Bkz. Taşköprîzâde, Mevzuâtü'l-ülüm, 1/594). İlmü'n-Nazar : Münâzara edenler arasındaki konuşmanın keyfiyetinden bahseden bir ilimdir. (Taşköprîzâde, a.g.e., 1/331).
36. Zebîdî, Tecrid-i Sarîh, Terc. A. Naim 1/69.